

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Л. І. Серман

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра іноземних мов і перекладу;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380(93)727-92-97; e-mail: kimip@pu.if.ua*

Більш, ніж будь-яка інша професія, викладання іноземних мов вимагає фахівців, що володіють особливим набором якостей. У статті розглядається проблема професійного іміджу викладача іноземної мови в рамках глобалізаційних процесів у сфері вищої освіти. Характеризуються умови, в яких дидактика мов і культур вписується в сучасні явища глобалізації та валоризації універсальності. Досліджується ситуація з викладанням іноземних мов в університетах України та світу. Аналізуються роль та професійний імідж викладача іноземної мови. З цією метою здійснено дослідження шляхом анкетування студентів. Результати опитування стали об'єктом статистичного аналізу (кількісний метод) та аналізу відкритих відповідей та аргументацій (якісний метод). Робиться спроба з'ясування методологічних тактик та прийомів покращення процесу викладання іноземних мов в умовах глобалізації.

Ключові слова: професійний імідж викладача, викладання іноземних мов, глобалізація

Викладач не займається політикою в класі, але жодна педагогіка не є нейтральною, а що стосується викладання іноземних мов, то й поготів. Мова йде не так про практичні міркування з методології навчання, а про його цінності, соціальні функції, покликання, місії, що вимагає дидактичного дискурсу в його культурному, соціальному, економічному та політичному вимірі. Що стосується викладання іноземної мови, то сьогодні стало важливо враховувати роль викладача у світі, в епоху, що називається глобалізацією. Молоді люди бачать однакові голлівудські фільми, слухають ту ж музику, мають тих же кумирів. Це призводить до стандартизації мислення та валоризації універсальності.

Валоризація «природного» навчання, яке відбувається за межами аудиторії і, отже, без викладача, не є новою ідеєю чи методом. Фактично, перші способи навчання іноземної мови, такі як природний метод (С. Крашен), надавали вчителю скорочене місце, де він скоріше відіграв роль дискретного посередника згідно з принципом, що людина набуває мову спонтанно. Це дійсно те, що в Посібнику з розвитку політики

мовної освіти в Європі (2007) пояснюється як оволодіння мовою. «Оволодіння мовою – це, перш за все, продукт (для усних або усвідомлених навичок, зокрема) індивідуального та автономного навчання, що здійснюється за межами навчальних закладів, організованих навчальним закладом. Цей навик, заснований на мовних здібностях, може набуватися поза будь-якою формою явного навчання, через тривалий контакт та взаємодію з ораторами. Навчання є інституціоналізацією так званого природного оволодіння мовою. Тому розширення можливостей учнів має становити складову частину багатомовної освіти, незалежно від різноманітності, навичок, цілей... [1, с. 97].

В Україні вплив глобалізації на парадигму викладання іноземних мов досліджували Т. Аношкова, В. Коломієць, Г. Левченко, Л. Мішина, О. Токменко та інші.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми професійного іміджу викладача іноземної мови у контексті глобалізації, що передбачає досягнення двох цілей: по-перше, вивчити, яким чином дидактика мов і культур вписується в сучасні явища глобалізації та валоризації універсальності; по-друге, розглянути професійний імідж викладача іноземної мови, функція якого сьогодні визначається антагоністичними принципами, пов'язаними з такими явищами як, наприклад, різноманітність та множинність мов з одного боку, та однорідність і стандарт з іншого боку. Емпірично ці питання обговорюються шляхом вивчення побудови професійного іміджу викладача іноземної мови у студентів, які є першими акторами в нових конфігураціях. Між валоризацією природного навчання та легітимацією вчителя – гаранта норми, визначення думки студентів є цінними показниками сучасних викликів для викладача іноземної мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні уже стає реальністю загроза заміни ролі викладачів іноземних мов комп'ютерними технологіями. Чи може програмне забезпечення задовольнити потребу у вивченні іноземних мов, ще нез'ясовано. Проте у штаті Мен (США), наприклад, в останні десятиріччя різко скоротився рівень залучення студентів до програми вивчення іноземних мов, і внаслідок цього місцеві університети ліквідували або скоротили ці відділи в останні роки. Вчителів стає усе менше і вони відмовляються працювати в школах. Навчальні заклади масово переходять на програмне забезпечення для вивчення іноземних мов із залученням фахівців для технічної підтримки. Як зазначає Джесіка Уорд, директор однієї з місцевих шкіл, «вчителі-машини» мають певні переваги перед людьми: студенти можуть вибирати з різних мов і вільно взаємодіяти з технологією [див. 4].

Кембриджський університет у Великобританії опублікував доповідь [див. 5], в якій попереджає, що зниження рівня вивчення іноземних мов у Великобританії створює дефіцит навичок, який має «широкі економічні, політичні та військові наслідки», при цьому дослідники наго-

лошують, що у сучасному світі надважливу роль відіграє міжкультурний обмін та глобальний досвід. У свою чергу робоча група Принстонського університету наполягає на тому, що міжнародний підхід до освіти є важливішим, ніж будь-коли. Було запропоновано виключити всі винятки з вимог до вивчення іноземної мови як обов'язкової умови для отримання ступеня бакалавра, оскільки мова є більш ніж звичайним навиком, це «критична точка вступу до міжкультурного розуміння», згідно з доповіддю [див. 3].

Це доводить, що існує нагальна необхідність переоцінити навчання та вивчення мов, їх принципи та цілі, як окремо, так і соціально, а також критично розглянути статус і функції викладача, що несе відповідальність у контексті динаміки глобалізації та універсальності, є медіатором між культурами та між поколіннями. Викладачі не лише навчають іноземної мови та культури, але і неминуче передають своїм студентам бачення використання цих мов і культур у світі.

Ми вирішили зосередити увагу на професійному іміджі викладача іноземної мови та його ролі, як їх бачать студенти факультету іноземних мов та спеціальності «Міжнародні відносини» Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Який статус вчителя мови в цьому контексті? Результати, отримані в ході опитування, були предметом статистичного аналізу.

В анкетуванні взяли участь 78 студентів III та IV курсів упродовж 2017-2018 н.р. Опитування націлене на визначення образу викладача іноземної мови, його іміджу, що має відповідати одному з положень: з одного боку, валоризація так званого «природного» навчання, де викладач та мовний клас мають незначну роль на користь легітимізації носія мови; з іншого боку, легітимність «керованого» навчання, де вчитель був би незамінним у своїй ролі гаранта норми та лінгвістичної правильності.

Студентам було запропоновано визначити спосіб вивчення іноземних мов, який вони вважають оптимальним для себе: в університеті; на курсах іноземних мов; самостійно; природно, спілкуючись з носіями мови; інше. Відповіді студентів розділилися наступним чином. В університеті – 68%, самостійно – 9%, спілкуючись з носіями мови – 21%, інше – 2%. До слова, подібне дослідження було проведене в університеті французького міста Льеж серед студентів – учасників обміну Erasmus. Варто зазначити, що у їхньому випадку спосіб вивчення французької мови шляхом спілкування з її носіями був оцінений значно вище (близько 35%). Звісно, йдеться про студентів за обміном, що потрапили у франкомовне середовище. Але варто розуміти, що явище студентської мобільності – це невід'ємний фактор глобалізаційних процесів, що набирають обертів і в українській системі вищої освіти.

Вибір на користь природного навчання за участі носія мови пояснюється респондентами автентичністю його розмовної мови, на відміну

від аудиторної мови, іноді деконтекстуалізованої та неадекватної в реальній ситуації спілкування. Ця відстань між мовним класом та щоденними мовними обмінами також стосується культурного виміру. З носієм мова вчиться швидше і ненав'язливо.

Вибір на користь самостійного навчання пояснюється здебільшого величезним вибором програмного забезпечення (мобільні додатки) для вивчення мов, розроблених безкоштовних уроків з поясненнями та можливістю отримати коментар або відповідь на запитання, безмежний доступ до автентичних ресурсів, онлайн перекладачів, словників, довідників.

Окрім того, в рамках даного дослідження студентам було запропоновано оцінити роль викладача у вивченні студентами іноземної мови за 10-бальною шкалою та аргументувати свою думку. В результаті отримано середній арифметичний бал – 7,2.

Для розуміння того, як студенти бачать сучасного викладача іноземних мов, їм було запропоновано здійснити ранжування 7 якостей в системі професійного іміджу викладача іноземної мови від найважливішого до найменш важливого. Номер позиції, на яку респондент розмістив те чи інше поняття і розраховувався, як кількість балів. Відповідно, найбільш значущі твердження оцінювалися найменшим балом (Таблиця 1).

Таблиця 1. Важливість понять в системі професійного іміджу викладача іноземної мови

№ п/п	Поняття	Позиція
1	Вимогливість	7
2	Креативність	5
3	Доброзичливість	3
4	Обізнаність з інноваційними технологіями викладання іноземних мов	2
5	Знання предмету викладання	1
6	Правильна вимова іноземною мовою та мовленнєві якості (тембр, швидкість, виразність тощо)	4
7	Почуття гумору	6

Результати свідчать про те, що студенти бачать викладача іноземних мов не просто професіоналом і знавцем своєї галузі. Він повинен володіти певними особистісними характеристиками, вони хочуть бачити не вимогливого наставника, а доброзичливого помічника, до того ж не позбавленого почуття гумору.

Наш аналіз показав, що імідж вчителя мови іноземної мови визначається постійно змінюваним контекстом. У поєднанні з ідеалізованою

моделлю носія мови, а також інституціональним дискурсом на користь легкого і автономного вивчення мов учитель бачить, що його роль змінюється: він більше не є тільки передавачем знань, але він стає швидше посередником між зовнішньою інформацією («природним» знанням), студентом (і його уявою), знаннями та ноу-хау. Думки опитаних студентів змушують нас поставити під сумнів актуальність певних прерогатив, що діють в даний час в дидактиці іноземних мов.

Таким чином, викладачі сьогодні вчаться викладати в різних форматах (очно і онлайн) і інтегрувати паралельні професійні «плюрікомпетентності». Дійсно, існує суперечність між колишніми, стабілізованими ноу-хау (традиційна пара) і заснованою на інтуїції податливою поведінкою, яку необхідно виробити. Ці нові методи стимулюються інтересами самих викладачів, але залишають ризик, оскільки викладачів змушують тестувати інструменти, не будучи впевненими в їх надійності і без будь-яких інструкцій щодо їх використання. Тоді, як у випадку з групою студентів на традиційному занятті з практики мови ціла економіка викладання / навчання вже давно структурована навколо підручників, використання ІКТ розвиває межі: тепер є безліч можливостей для роботи з студентами зовні (або «поза аудиторією»). Використання інтерактивної дошки, блогів, відеоблогів, соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram), відеоконференцій все більше і більше інтегрується викладачами в перспективи відкриття студентів на зовнішніх ресурсах або підтримки контакту за межами аудиторії. Викладач повинен пам'ятати, що вивчення іноземної мови та культури є перш за все унікальним індивідуальним досвідом, який залучає особистість до відкриття інших людей, інших способів бачити світ, жити в ньому, грати словами і звільнитися від меж власної мови та культури.

Зосередивши увагу на використанні мови, область вивчення соціолінгвістики обов'язково поширюється на питання, що стосуються викладання мови. Незалежно від контексту цього навчання, ми завжди маємо справу з впровадженням знань, які пов'язані з використанням і користуванням, оскільки завжди виникає потреба збагатити лінгвістичний репертуар людей, позитивно впливати на їхні комунікативні навички. Більш того, крім лінгвістичних знань викладання мови підживлює уявлення студентів, оволодіння іноземною мовою у розумінні глобальної економіки забезпечує академічний і / або соціальний успіх. Тож зрозуміло, що установи будь-якого типу, які відповідають за викладання мови, відіграють певну роль в побудові шкали цінностей. Без втручання соціолінгвістики викладання мови замикається в форму «навчання заради навчання», в якому мова виступає як об'єкт та аргумент на користь хорошого функціонування інституційної системи. Але мова існує поза інституційних рамок. Тому варто розглядати проблему викладання мов з точки зору їх безпосереднього використання, щоб не ризикувати пропону-

ючи знання, які через відсутність зв'язку з реальністю, не будуть інтегровані у діяльнісну сферу студентів – майбутніх фахівців.

Для контекстуалізації та інтегрування процесу вивчення іноземних мов у діяльнісну сферу необхідно заохочувати практикування іноземної мови студентами за межами аудиторій. Студенти, які більш активно беруть участь в позакласних або громадських заходах, розвивають дружні відносини і інтереси, які допомагають розширювати мовні навички. Коли студенти відчують себе більш впевнено і володіють певними мовними навичками, їх можна заохочувати до участі в інших навчальних і громадських заходах. Вони можуть ґрунтуватися на інтересах студентів. Наприклад, скаутинг, спорт, музика і мистецтво, деяким студентам можуть надавати підтримку носії мови, залучаючи їх до різного роду діяльності. Іншим варіантом могло б бути членство у групі чи клубі, які мають міжнародну спрямованість, наприклад, мовні клуби та сервісні організації. Активність, а також волонтерство для допомоги в досягненні якоїсь більшої мети також можуть підвищити релевантність навчання та ступінь залучення студентів до позааудиторного практикування іноземної мови. І остання, але, безумовно, одна з найважливіших характеристик: викладач повинен бути доброзичливим, креативними і відкритим до нових ідей та методів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, варто наголосити, що в умовах глобалізації усіх сфер суспільного життя, сучасні реалії системи вищої освіти змінюються швидше, ніж будь-коли раніше. Чи не найгостріше тут постає проблема викладання іноземних мов, а також ролі та іміджу викладача мови іноземної. Постійно змінюваний контекст глобалізації та валоризації універсальності диктує нові вимоги та виклики. Мобільність студентів у світі, легкий доступ до автентичних джерел та спілкування з носіями мови через мережу Інтернет, доступність різноманітних програм для самостійного вивчення іноземних мов сприяють тому, що студенти перестають сприймати викладача, як єдиного гаранта норми і джерело знань. Це змушує викладачів іноземних мов шукати нові методи та підходи для мотивації студентів з одного боку, а з іншого боку не втратити свої позиції у сфері викладання іноземних мов та на ринку праці. Сьогодні викладачі іноземних мов повинні бути уже не тільки експертами у технологіях, а перш за все – експертами з ментальних звичок. Доброзичливість, креативність та почуття гумору – це ті якості, якими повинен володіти викладач поряд з професійними та галузевими знаннями.

Подальші наукові розвідки стосуватимуться дослідження методів залучення студентів до практики іноземної мови поза межами навчальних аудиторій, акцентуючи на контекстуалізації навчання та інтегрування мовленнєвих навичок у реальну діяльнісну сферу життя студентів.

Література

1. Beacco, J.-C., Byram, M. [2003] 2007. De la diversité linguistique à l'éducation plurilingue: Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe. Conseil de l'Europe, Division des politiques linguistiques. URL: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/guide_niveau3_FR.asp (дата звернення: 04.10.2018).
2. Defays, J.-M., Meunier, D. 2014. Images et rôles du professeur de langues dans le cadre de la mondialisation. Le cas de la mobilité étudiante européenne. URL: http://fipf.org/sites/fipf.org/files/actes_colloque_contexte_global_et_contextes_locaux_sorbonne_nouvelle_paris_3_2014.pdf (дата звернення: 28.09.2018).
3. Dolan, J., Davis, Ch. (Eds) 2016. Report of the Task Force on General Education. URL: <http://www.princeton.edu/strategicplan/files/Task-Force-Report-on-General-Education.pdf>. (дата звернення: 18.11.2018).
4. Stone, R. 2016. Computers are the new foreign language teachers in US schools. URL: <https://qz.com/825803/computers-are-replacing-foreign-language-teachers-in-us-high-schools/> (дата звернення: 09.10.2018).
5. Wiggins, K. 2016. 'Urgent action' needed over decline in language learning, Cambridge University warns. URL: <https://www.tes.com/news/urgent-action-needed-over-decline-language-learning-cambridge-university-warns> (дата звернення: 18.11.2018).

*Стаття надійшла до редакційної колегії 17.03.2019 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Костусяк М. Н.*

PROBLEM OF PROFESSIONAL IMAGE OF THE FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION**L. I. Serman**

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Department of Foreign Languages and Translation;
76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 57;
tel. +380(93)727-92-97; e-mail: kimip@pu.if.ua*

More than any other profession, the teaching of foreign languages requires professionals with a special set of qualities. The article deals with the problem of the professional image of a foreign language teacher in the context of globalization processes in the field of higher education. The conditions in which didactics of languages and cultures fit into modern phenomena of globalization and valorization of universality are characterized. The situation with the teaching of foreign languages in universities of both Ukraine and the world is studied. The role and professional image of a foreign language teacher are analyzed. For this purpose, research was carried out by questioning the students. The results of the survey became the object of statistical

analysis (quantitative method) and analysis of open responses and arguments (qualitative method). An attempt to find out methodological tactics for improving the foreign languages teaching in a globalizing environment is made. In the conditions of globalization of all spheres of public life, modern realities of the system of higher education change faster than ever before. The problem of teaching foreign languages as well as the role and image of a foreign language teacher is not the most acute. The ever-changing context of globalization and valorisation of universality dictates new demands and challenges. Mobility of students in the world, easy access to authentic sources and communication with native speakers through the Internet, the availability of various programs for the independent study of foreign languages helps students to cease to perceive the teacher as the only guarantor of the rules and source of knowledge. This makes foreign language teachers look for new methods and approaches to motivate students on the one hand and, on the other hand, not to lose their positions in the field of teaching foreign languages and in the labor market. Today teachers of foreign languages should be not only experts in technologies, but first of all - experts in mental habits.

Key words: *professional image of the teacher, foreign languages teaching, globalization.*